

УДК: 378:376.68:811

DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-5-24>

Світлана Євгенівна Дворянчикова,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов,
Київський національний університет технологій та дизайну,
вул. Немировича-Данченка, 2, м. Київ, Україна,

Ельміра Шамілійівна Салахатдінова,
кандидат філологічних наук, старший викладач
Підготовчого відділення для навчання іноземних громадян,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
вул. Васильківська, 36, м. Київ, Україна

ПОТЕНЦІАЛ ГУМОРИСТИЧНИХ ТЕКСТІВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ НЕМОВНИХ ВИШІВ

Оволодіння іноземними мовами як такими, за допомогою котрих стає можливим і навчання, і комфортне перебування у приймаючій країні, передбачає формування та розвиток не тільки мовних, мовленнєвих і професійних складових загальної комунікативної компетентності, але й іншомовної соціокультурної, яка містить у собі синтез вмінь і навичок використання країнознавчих, лінгвокраїнознавчих і соціолінгвістичних знань. Актуальність дослідження зумовлена як відомим лінгводидактичним потенціалом гумористичних текстів для всебічного розвитку компетентностей інокомунікантів, так і недостатньою кількістю їх системних професійних розвідок. Висвітлення можливостей використання лінгвістичного гумору на заняттях з української та російської мов як іноземних перебуває у руслі мовознавчих і педагогічних традицій з точки зору матеріалу та із загальнометодичних позицій. Мета статті – сформулювати теоретико-методологічні засади використання текстів гумористичного спрямування задля набуття іноземними студентами немовних вишів соціокультурних знань та навичок, які сприяють поліпшенню академічної успішності, та обґрунтувати впровадження подібних ресурсів у практику університетських занять з іноземних мов. Було використано такі методи дослідження: аналіз наукової літератури з філософії, естетики, лінгвістики, лінгвокультурології, методології навчання мов іноземців задля визначення сутності комічного як мультіаспектного явища; аналіз та опис мовних чинників і логіко-семантичних моделей, засобами яких досягається комічний ефект; опрацювання навчальних посібників з української та російської мов як іноземних, що містять гумористичний текстовий матеріал із соціокультурною змістовою складовою; анкетування і тестування студентів під час навчального експерименту з подальшою кількісно-якісною обробкою його даних, письмових та усних відповідей; спостереження за навчальною діяльністю студентів-іноземців та моніторинг її успішності. Визначено, що студенти-іноземці демонструють здатність усвідомлювати комічне, що досягається засобами мови, яку вони вивчають. Задля цього в навчальних текстах, які пропонуються на заняттях з української та російської мов як іноземних, зазвичай використовуються такі мовленнєві прийоми: неочікувані словосполучення, що порушують принцип сумісності лексичних значень, омоніми, оказіоналізми, розмовні слова та вирази, спеціальні терміни; сучасні або історичні антропоніми і топоніми. Семантичний простір таких текстів розвиває мовленнєві та соціокультурні компетентності, що, в свою чергу, підвищує загальну академічну успішність іноземних громадян, які здобувають нефілологічну вищу освіту у вишах України.

Ключові слова: іншомовна комунікативна компетентність, комічне, міжнародна комунікація, пізнавальна активність, російська мова як іноземна, соціокультурна адаптація, соціокультурна компетентність, студенти-іноземці, українська мова як іноземна.

Постановка проблеми

У людській свідомості мовні та позамовні складові знань нерозривно пов'язані. Кінець минулого і початок нашого століть у галузі методики викладання мов ознаменувався зміщенням акценту з дещо механічного накопичення відомостей взагалі або з «маніпулювання мовними засобами» [19] на дослідження взаємодії особистостей педагога і студентів задля розширення компетентностей учнів у межах освітньо-культурної ситуації, в якій вони живуть і розвиваються. Оволодіння іноземними мовами як такими, за допомогою котрих стає можливим і власне навчання, і комфортне перебування у приймаючій країні, логічно

передбачає формування і розвиток не тільки мовних, мовленнєвих та професійних складових загальної комунікативної компетентності, але й іншомовної соціокультурної. Остання, яка містить у собі синтез вмінь і навичок використання країнознавчих, лінгвокраїнознавчих і соціолінгвістичних знань, повинна допомогти подолати культурні бар'єри та долучитися до багатств світової культури на новому рівні. Впровадження інноваційних засобів організації занять зазвичай відбувається поряд з відкриттям педагогами нових аспектів використання традиційних методів, прийомів і матеріалів.

Сутність гумору є такою, що різноманітні соціальні відносини, інтереси і активності (в тому числі й навчальні) знаходять у ньому різнобічне відбиття у спробі конструювання моделі світу, яка є бажаною для автора висловлювання, і також у зміні вже існуючого сталого розподілення ролей мовленнєвими засобами смішного. Гумор, з одного боку, налаштовує на толерантність, нівелювання конфліктів і оптимістичне світосприйняття та створення дружньої атмосфери в різнонаціональній аудиторії, а з іншого, дозволяє студентам досягти глибшого оволодіння граматичними, лексичними, фонетичними, орфографічними, синтаксичними, стилістичними засобами мови, що вивчається.

Отже, **мета статті** – сформулювати теоретико-методологічні засади використання текстів гумористичного спрямування задля набуття іноземними студентами немовних вищів соціокультурних знань та навичок, які сприяють поліпшенню академічної успішності, та обґрунтувати більш ширше впровадження подібних ресурсів у практику університетських занять з іноземних мов. Зазначимо, що як з точки зору матеріалу (тексти зі спрямованістю на досягнення комічних ефектів), так і з позицій загальнометодичних розвідок, дослідження можливостей використання лінгвістичного гумору на заняттях з української та російської мов як іноземних перебуває у руслі мовознавчих і лінгводидактичних традицій. Тому до головних **завдань**, розв'язування яких сприяє досягненню поставленої мети, відносимо: охарактеризувати предмет дослідження із загальномовознавчих позицій задля прояснення його перспектив у практиці викладання мов як іноземних, освітити власний вже набутий педагогічний досвід застосування такого навчального елемента в умовах аудиторії іноземних студентів, які опановують українську та російську мови на різних етапах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Цілеспрямоване опрацювання теоретичних та практичних проблем, що пов'язані з вивченням комічного, має довгу традицію, однак наразі не втрачає свого наукового інтересу. На розлогому й різноманітному лінгвістично-історіографічному тлі (від Аристотеля, Цицерона і Квінтіліана до дослідників ХХ і ХХІ століть – наприклад, до В. В. Віноградова, Л. А. Булаховського, Р. О. Будагова, Ю. О. Карпенко, В. З. Саннікова) можемо прослідкувати пошуки вчених, дослідження й опис прийомів досягнення комічного за допомогою одиниць усіх рівнів мови: фонетичного, морфологічного, словотвірного, лексико-фразеологічного, синтаксичного; а також лексико-стилістичні, семантико-синтаксичні й прагматичні аспекти мовного втілення комічного як естетичної категорії. На виховному потенціалі гумору наголошували Я. А. Коменський, Л. Ф. Спірін. Спостереження за формуванням соціокультурних компетентностей студентів різних категорій останнім часом є затребуваним серед вітчизняних вчених, серед яких Е. С. Емре, Л. В. Цвяк, А. Заячківська, Л. Береза, О. О. Романова, О. О. Довгоп'ят, І. Л. Кабаченко та ін.

Дослідження текстів для студентів, які містять національно-культурну інформацію в її гумористичному аспекті, є у доробках Л. І. Харченкової, Т. О. Євстигнєєвої, Є. І. Зіновевої, М. О. Шахматової, Г. М. Левінової (щодо російської мови як іноземної), О. Антонів, А. Смереки, М. Баліцької, М. Скаби, Г. Д. Швець (щодо української мови як іноземної). Варто відмітити, що у роботах зазначених педагогів-філологів відмічається лінгводидактичний потенціал гумористичних текстів для всебічного розвитку компетентностей інокомунікантів, проте разом з тим констатується недостатня кількість таких розвідок, як і наявність пов'язаної з цим низки питань з приводу певної безсистемності у професійному вивченні, що стосується і термінології (наприклад, як називати тексти: жарти, дотепи, анекдоти), і особливостей залучення їх до навчального процесу (розподіл відповідно до рівня сформованості мовленнєвих вмінь, лексико-тематичного матеріалу), що й зумовлює **актуальність** нашого дослідження.

Методи дослідження, що використовувалися для досягнення його мети та вирішення завдань: аналіз наукової літератури з філософії, естетики, лінгвістики, лінгвокультурології, методології навчання мов іноземців задля визначення сутності комічного як мультіаспектного явища; аналіз та опис мовних чинників і логіко-семантичних моделей, за участю яких досягається смішне; опрацювання підручників і навчальних посібників з української та російської мов як іноземних, що містять гумористичний текстовий матеріал із соціокультурною змістовою складовою; анкетування і тестування студентів під час навчального експерименту з подальшою кількісно-якісною обробкою його даних, письмових та усних відповідей; спостереження за навчальною діяльністю студентів-іноземців та моніторинг її успішності.

Виклад основного матеріалу

Посилений останніми роками інтерес до антропо-спрямованого процесу формування вторинної мовної особистості із залученням засобів комічного, втілених у художній літературі, міському фольклорі, афоризмах або ситуативно-зумовлених висловленнях, що характеризуються спрямованістю на виконання не тільки вузько навчальних, але й міждисциплінарних і виховних завдань, заслуговує неупередженої уваги дослідників. Ця теза, наприклад, підкріплюється поглядами зарубіжних вчених, які називають сміх і комічне особливими формами суспільної поведінки, соціально значущими функційними категоріями, «природною терапією» [16], та вважають, що усвідомлення комічного може відбутися лише у сприйнятті компетентної та особливим чином налаштованої людини [17].

У наших попередніх мовознавчих студіях комічного ми оцінюємо вже існуючі концепції, в яких розглянуто прийоми й засоби утворення комічного, аналізуємо спільне та розбіжності в поглядах науковців. Виходячи з тези, що універсальна природа комічного повною мірою проявляється в процесі його вербаліза-

ції, ми послідовно виявляємо типологічні характеристики та національно зумовлені властивості засобів, що використовуються. Таким чином, ми бачимо, що у комічному простежується зіткнення семантичних компонентів глибинних понятійних категорій, які беруть свій початок з надр міфопоетичної свідомості та можуть бути представлені за допомогою актуалізації антиномій *можливий – неможливий, свій – чужий, великий – маленький, живий – неживий, людський – тваринний, чоловічий – жіночий* тощо. Ядро запропонованої нами класифікації типів комічного має логіко-семантичну природу, тому серед факторів породження гумористичних ефектів ми визначаємо протиріччя як організуючий чинник, «рокіровку» планів, висміювання недосконалості явища, про яке йдеться в контексті, ефекти, пов'язані з умовчанням та незакінченістю висловлення, відтворення помилок і обмовок, ефект гумористичної парадоксальності, конструювання авторського «комічного світу», комічне пародіювання [5, с. 8]. Крім того, ми прискіплюємо протоколюємо мовні засоби (морфологічні, словотворчі, фразеологічні, синтаксичні), що слугують досягненню мети гумористичного ефекту на кожному з розглянутих рівнів. Зазначимо, що всебічно описати, як і однозначно інтерпретувати засоби і механізми породження комічного в умовах взаємодії необмежено великої кількості факторів семантики частин контексту вкрай важко не тільки особам, що вивчають певну мову як іноземну, але і власне дослідникам. Тому під час стратегічного планування курсу мови для студентів-іноземців слід пильнувати за дотриманням принципів поступовості, посиленості та дозованості запропонованого інокомунікантам навчального матеріалу, проте, з нашої практики, розуміння майже всіх наведених факторів породження комічних ефектів стає можливим за умови виваженої презентації текстів. Залученість до досягнення найбільш значущих мовних факторів і когнітивних механізмів породження, розгортання і розуміння комічного закликає в «контексті гри» [6, с. 169] збагатити студентів необхідними лінгвокраїнознавчими знаннями і разом з тим сформувати позитивні емоції від навчальної діяльності, заохотити до занурення в нове мовне середовище. Поняття комічного тісно пов'язане з ідеєю відхилення від норми (в тому числі й мовленевої). Б. М. Гаспаров зазначає: «Іррегулярні аспекти в організації мови такою ж мірою допомагають тому, хто говорить, вийти в мову як у середовище, відчуті існування мови як тривалий і плинний процес, – якою регулярні його аспекти допомагають «вчитися» мови» [4, с. 38-39], бо така багатовекторна динаміка становить собою «процес модулювання комунікативного простору», перехід до іншого комунікативного світу, зіткнення змістових «ландшафтів» [4, с. 309], зміну «пластичних модифікацій комунікативних фрагментів» [4, с. 164], за допомогою яких можна плідно описувати «роботу» мови та механізми її вивчення.

Загалом, аналіз результатів педагогічного експерименту, теоретичною основою якого є комунікативно-діяльнісний підхід у лінгводидактиці й яким було передбачено впровадження гумористичних текстів як навчального елемента на практичних заняттях з російської та української мови як іноземних, дозволяє нам підтвердити припущення щодо позитивного впливу використання такого матеріалу на формування соціокультурної компетентності та загальний рівень академічної успішності студентів з дисципліни. Доведемо це положення, розглядаючи конкретні приклади.

Так, в діючому експерименті, що триває понад 5 років, вже взяли участь близько 150 студентів-інокомунікантів (15 груп) різного освітнього спрямування (економічного, гуманітарного, технічного тощо) з різних країн світу, які навчаються у Київському національному університеті технологій та дизайну (1-4 курси), на підготовчих відділеннях Київського національного університету імені Тараса Шевченка і Національного авіаційного університету, що забезпечило репрезентативність отриманих результатів та достовірність їх наукової інтерпретації. Робота відбувалася як у навчальний час, так і у позааудиторній діяльності (проведення екскурсій, засідання наукового гуртка «Країни і люди» (при кафедрі іноземних мов КНУТД), підготовка до участі у командних виступах КВК).

Оскільки загальновідомо, що, по-перше, більшість студентів-іноземців досить швидко стомлюються від типових вправ з читання чи повторювання лексико-граматичного матеріалу під час опанування мовами, по-друге, більшість з означеного контингенту потребує постійної актуалізації та поновлення мотиваційної складової навчальної діяльності, тому робочою гіпотезою передбачено, що залучення гумористичних мікро- і макроконтекстів задля викладання мов дозволяє полегшити засвоєння матеріалу студентами, активує їхню самостійність та пізнавальну активність, створює дружню атмосферу в аудиторії.

Розгортання експерименту відбувалося у декілька етапів у кожній з академічних груп: по-перше, складання загального плану дослідно-експериментальної роботи, пошук методичних засобів його здійснення, підбір текстів, по-друге, апробація в умовах навчального процесу вищу розробленої педагогічної моделі формування та вдосконалення мовної та соціокультурної компетентності студентів, і по-третє, проведення діагностики розвитку мовленнєвих вмінь та навичок студентів і моніторинг успішності їхньої навчальної діяльності.

Виявлено наступні першочергові завдання, які дозволили дозовано впроваджувати зазначений навчальний матеріал: сприяння здобуттю навичок фонетичних та читання, оволодінню лексикою та використанню у спілкуванні іншомовних з позиції студентів соціокультурних і соціолінгвістичних явищ, що притаманні Україні, опрацювання граматичних моделей після освоєння за традиційною методикою пред'явлення правил, виконання лексико-граматичних вправ і вивчення необхід-

них та відповідних до програми кожного з курсів граматичних відомостей.

Вхідний контроль рівня сформованості мовної і соціокультурної компетентності (за виключенням випадків, коли група студентів починала вивчення мови, тому взагалі не володіла нею) проводився з метою діагностики знань та ступеня сформованості навичок кожного з членів групи, усі подальші порівняння проводилися з огляду на цей показник. Разом з цим під час опитування, бесід та спостережень з'ясовувалось відношення студентів до мови, що вивчається, та культури України взагалі.

Серед дидактичних методів та прийомів, котрі підтвердили позитивний навчальний потенціал на різних етапах навчання, слід зазначити застосування імітацій, скоромовок, інсценувань і театральних постановок.

Так, робота з елементами українських чи російських гумористичних пісень (чи кумедними скоромовками і приказками, наприклад, «Ехал Грека через реку. Видит Грека: в реке – рак. Сунул в реку руку Грека. Рак за руку Грека – цап!»), «Баркас приїхав до порту Мадрас. Матрос приніс на борт матрац. У порту Мадрас матрац матроса порвали в бійці альбатроси», «Ваша Катерина нашій Орині – двоюрідна Одарка») надавала можливості додаткового засвоєння правил і розвитку техніки читання студентам бакалавріату та слухачам підготовчих відділень.

На більш просунутому етапі студентам пропонувалося пояснити слова і зміст різноманітних почутих чи прочитаних гумористичних текстів, відповісти, що саме їм здалося смішним, і обґрунтувати, чому виникає комічний ефект. Таким чином відбувалося й засвоєння лексики.

Студенти, котрі вже мали базовий рівень знань з мов навчання, зазвичай демонстрували засвоєння складнішого матеріалу з позначеними нами естетичними ефектами у більш швидкому темпі, ніж на передуючому етапі, у тому числі й через те, що вже були підготовленими до сприйняття вербального гумору українською чи російською. Наприклад, більшість слухачів наших груп підготовчих відділень (рівень володіння російською мовою – А2) та студентів 1 року навчання (проходження коригувально-граматичного курсу) під час першого-другого читання розуміли і могли пояснити смішне, а також принципи вживання конструкцій з іменником у родовому та місцевому відмінках, утворення і вживання форм минулого часу дієслів із префіксами в такому прикладі з нашої текстотеки: «Ахмед и его украинский друг – Петр – приехали из путешествия. Их товарищи спрашивают Ахмеда:

– Вы, конечно, были в Ужгороде?

– Не знаю, билеты всегда покупал Петр».

Використання комічних текстів актуалізувало елемент гри у навчанні та сприяло підтриманню рівня зацікавленості, активності та самостійності у вивченні мовних дисциплін та культури України. Ми відмічали й випадки, коли після семестру студіювання мови із залу-

ченням різноманітних засобів навчання (у тому числі – і гумористичних текстів), студенти, що спочатку демонстрували негативне відношення до навчання і культури приймаючої країни взагалі, змінювали своє ставлення на більш позитивне, висловлювали бажання репрезентувати власні діалогічні й монологічні висловлювання, брати участь у екскурсіях, засіданнях наукового гуртка тощо, що позитивно відображалося і на їхній загальній успішності. Під час анонімного анкетування, яке ми проводили на початку та наприкінці семестру чи курсу навчання із кожною з груп, студентам було запропоновано відповісти на запитання стосовно обізнаності у елементах української чи російської мов і літератур та симпатії до культури приймаючої країни, наприклад, «Чи читаєте ви художню літературу українською (російською)?», «Чи розумієте ви гумористичні тексти (анекдоти, короткі оповідання, пісні тощо) українською (російською)?», «Чи подобається вам читати гумористичні тексти українською (російською)?», «Що саме з українськомовної (російськомовної) літератури та української культури взагалі вам подобається?». На початку курсу цікавилися смішними текстами близько 50-60% студентів, читали художню літературу 7-10%. Підсумки заключного ж анкетування висвітлили той факт, що абсолютна більшість (90-95%) учнів після семестру чи курсу навчання відповідали позитивно на питання стосовно цікавості до вербального комічного мовою, що вивчається, крім того, зростав їхній інтерес до позааудиторного читання взагалі. Так, до 25% студентів зазначали, що намагаються читати художню літературу, а майже 90% з-поміж своїх культурних і естетичних вподобань згадували гумористичні тексти та пісні.

Оволодіння фонетичними особливостями та навичками читання у групах, які були залучено до експерименту, проходило швидше, ефективніше та без підвищення рівня стресу, бо студенти були зацікавлені у результаті та сприймали такі завдання як легшу частину більш складного та захопливого – демонстрування інсценування чи власного висловлювання. Досить часто студенти запам'ятовували звучання і значення слів, словосполучень та фраз, розуміючи важливість правильної вимови та адекватного використання у мовленні задля розуміння слухачами загального змісту своїх промов.

Під час роботи над інсценуванням (наприклад, невеликих анекдотів, що мають структуру діалогів або більш розлогіх сюжетів під час підготовки до виступів команди КВК) студенти отримували значний простір для творчості й мали можливість обирати той чи інший текст із запропонованих, форму постановки тощо. Наголосимо, що робота студентів з таким матеріалом була доволі продуктивною: специфічні сюжети сприяли запам'ятовуванню, закарбовувались соціокультурні відомості щодо України та інших країн, лексики і граматичні моделі. Задля зняття труднощів, які пов'язані із впевненим використанням окремих моделей у форматі вільного спонтанного спілкування, частині студентів (до 25%) знадобився досить значний час (від тижня до місяця

відповідно до обсягу текстів). Проте, після засвоєння протягом значного контрольного періоду від 1 семестру до 1 року до 30-35% студентів демонстрували стійку сформованість лексико-граматичних навичок, що відпрацьовувалися за допомогою гумористичних текстів (наприклад, доведення до автоматизму використання прийменниково-відмінкової системи, вживання конструкцій з дієсловами руху, розпізнавання лексичних одиниць тощо), вірно виконуючи відповідні вправи з першої спроби або швидко поновлюючи знання після нагадування викладача, тому що серед особливостей розгляданих контекстів є й така, що фрази з них мають тенденцію досить швидко та на довгий час запам'ятовуватися.

За результатами написання проміжних і підсумкових контрольних робіт, що за принципом складності є співвимірними семестру навчання і перевіряють рівень розуміння прочитаного та можливостей у практичному застосуванні граматики та лексико-синтаксичних конструкцій, студенти груп, які мали серед навчального матеріалу підібрані гумористичні тексти, виявили вищі середні результати (на 8-10% та 7-12% відповідно), ніж студенти груп, котрі навчалися без систематичного впровадження низки розглянутих контекстів.

Таким чином, у своїй діяльності ми застосовуємо здобутки сучасної педагогіки, що активно звертається до новітніх технологій викладання, намагається підвищити мотивацію студентів, їхню навчальну активність та самостійність, розкріпачити інокомунікантів інтелектуально та емоційно. Студенти за власним бажанням витрачали багато часу задля підготовки до практичних занять, засідань наукового гуртка та різноманітних виступів, захоплено працюючи самостійно і охоче звертаючись по консультацію до викладача. Особи, які брали участь у нашому експерименті, досягли кращих результатів майже за всіма критеріями, що пред'являються до рецептивних і продуктивних видів мовленнєвої діяльності (читання, говоріння, аудіювання, письмо), відчували причетність до діалогу рідної та іноземної культур.

Наголошуємо, що національні розбіжності та особливості у сприйнятті гумору осіб, що вивчають мови як іноземні, обов'язково повинні бути враховані задля отримання адекватних та спрогнозованих навчальних результатів, на що вже неодноразово спрямовували увагу зарубіжні та вітчизняні науковці. Наприклад, японська дослідниця Сатоко Сузукі, висвітлюючи явище "self-mockery" (самоіронії) в японській культурі, зазначає, що для повного розуміння цієї особливості гумору необхідно враховувати і мовленнєві засоби його втілення, і міміку, жести та інтонацію [18], що є слухним і для розуміння комічного в руслі китайської та корейської традицій [15]. Так, на практичному занятті з вивчення російської мови як іноземної у рамках педагогічного експерименту в змішаній багатонаціональній групі підготовчого відділення задля закріплення вираження причинно-наслідкових відносин був запропонований гумористичний текст: «В школі ученики писали сочинення

«Мой друг». Учительница проверила сочинения учеников и спросила Сашу:

– Почему ты мало написал? Посмотри сочинение Бориса. Он тоже писал о собаке и написал 5 страниц, а ты написал только 3 фразы.

– Но у него большая собака, а у меня маленькая. Поэтому он написал много, а я мало» [3, с. 131]. Слухачі-турки із задоволенням переказували текст, пригадуючи ситуації з власного навчання, коли вони вигадували власні дотепні відповіді на зауваження вчителів з приводу невиконаних завдань. Жарти подібної загальнолюдської тематики з елементами додавання інформації стосовно країни навчання (факти, реалії, власні імена), як слушно зауважує Г. Д. Швець, традиційно викликають сталу симпатію у студентів [14, с. 152], що використовується авторами підручників на різних етапах навчання, наприклад, наступних: «На екзамене по логике студент приводит пример: – Чем больше мы учимся, тем больше мы знаем. Чем больше мы знаем, тем больше мы забываем. Чем больше мы забываем, тем меньше мы знаем. Чем меньше мы знаем, тем меньше мы забываем. Чем меньше мы забываем, тем больше мы знаем. Так зачем учиться?» [9, с. 200]; «– Почему ты не сдал экзамен? Ведь ты знал все вопросы. – Да, но я не знал все ответы» [8, с. 268]; «Колісь одному чоловікові треба було надіслати листа до Житомира, і він попросив свого сусіда написати адресу: – Слухай, – каже сусід, – давай краще напишемо в Одесу: я дуже красиво пишу літеру О» [7, с. 81].

Проте китайські студенти почали демонструвати розуміння жарту після його емоційного інсценування товаришами, яке викликало їхнє бажання продовжити «гумористичну» тематику, задля чого вони попросили дозволу перекласти російською китайський анекдот (досить вдало використовуючи лексико-граматичні конструкції теми, що вивчалася): «– Почему нельзя рассказывать анекдоты на берегу океана?

– Потому что океан может рассмеяться – будет цунами».

Серед позитивних наслідків елементів таких занять, окрім закріплення конструкцій мови, розвитку говоріння та навичок діалогічного мовлення, відзначаємо поліпшення емоційного клімату в групі, стимулювання до креативної творчості, розвиток товариських стосунків між слухачами, обмін лінгвокраїнознавчими відомостями в ігровій формі.

В іншій групі китайських та корейських студентів більш просунутого рівня навчання було запропоновано прочитати та переказати текст за мотивами казки «Дванадцять місяців». Під час відповіді дівчина неусвідомлено замінила назву квітки, що магічно з'являється перед дівчинкою-сиротою у зимовому лісі, – «проліски» – на традиційну для Китаю назву «квітка лотоса». Коли студентка зрозуміла комічну фактичну помилку у своїй відповіді, вона повторювала хибну назву квітки у дусі «насмішки над собою»,

просила вибачення та обіцяла викладачеві бути більш уважною до лінгвокраїнознавчих подробиць.

Дослідження притаманного різним націям гумору доводять, що тексти подібного естетичного спрямування є повноцінними зберігачами культурної інформації, а реалізація та сприйняття комічного відбувається за рахунок ефекту «обманутого очікування» [1, с. 27]. Внутрішня структура розгортання гумору може бути універсальною для багатьох культур, а контекстна наповнюваність відповідно відрізняється [13, с. 121]. Ми також неодноразово відмічали схожість сюжетів, наприклад, в анекдотах різних народів, що дає підґрунтя для міжкультурного обміну інформацією та знаходження нових точок перетину шляхом «доповнення досвіду одного лінгвокультурного товариства досвідом іншого соціуму та зіставлення своїх і чужих ментально-аксіологічних настанов» [12].

Таким чином, застосування розробленої нами стратегії залучення комічних текстів в аудиторії інокомунікантів немовних вишів є доцільною задля розв'язування навчальних завдань, тому що це сприяє взаємопроникненню теорії та практики через розширення і закріплення мовних знань, мовленнєвих, соціокультурних та роботи в інтернаціональному колективі вмінь та навичок, розвиває творчу самостійність, логічне мислення студентів та їхній інтерес до удосконалення власного мовлення і дослідження навколишнього світу, формуючи вторинну мовну особистість.

Висновки та перспективи подальших досліджень

«Сміховий антимір» (за виразом К. Ф. Седова [10, с. 11]) гумору є перспективним матеріалом не тільки для лінгвістичного аналізу, але й, як доведено, для поширення лінгводидактичного потенціалу текстів з комічними ефектами за умов підвищення цікавості до

міжкультурного спілкування в сучасному світі. Формування соціокультурної компетентності студентів-інокомунікантів різних етапів навчання зумовлює матеріал наповнення курсів та особливості його використання. Добір і організація гумористичних текстів як навчального матеріалу, комунікативна спрямованість їх подання переслідують основну мету: практичне оволодіння мовою як пластичним та усвідомленим засобом спілкування.

Студенти-іноземці демонструють здатність усвідомлювати комічне, що досягається засобами мови, яку вони вивчають. Задля цього в навчальних текстах, які пропонуються на заняттях з української та російської мов як іноземних, зазвичай використовуються наступні мовленнєві прийоми (що підтверджує й наведений нами ілюстративний матеріал): 1) неочікувані або алогічні словосполучення, що порушують принцип сумісності лексичних значень; 2) омоніми, okazіоналізми; 3) розмовні слова та вирази; 4) спеціальні терміни; 5) сучасні або історичні антропоніми і топоніми. Можемо зазначити, що використання гумористичних текстів у навчанні дає позитивні результати, сприяє формуванню іншомовних та соціокультурних навичок, відповідає цілям і завданням базових планів навчання студентів немовних вишів, психологічним особливостям учнів, їхніх особистим і професійним потребам, а також вимогам компетентного підходу до навчання.

Серед перспектив подальших досліджень зазначимо намір подальшого лінгводидактичного обґрунтування збору текстового матеріалу для авторських посібників з української та російської мов як іноземних, які мають ознайомити студентів з історією і культурою України та давати можливість для розвитку діалогічної і монологічної мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абдразакова Е. Н. Сопоставительный когнитивный и лингвокультурологический анализ русских, болгарских и английских анекдотов : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Е. Н. Абдразакова. – Тюмень : ТГУ, 2007. – 28 с.
2. Акимова О. С. Формирование лингвострановедческой компетенции старших школьников / О. С. Акимова // Молодой ученый. – Казань, 2016. – №8. – С. 896–898.
3. Беспаленко В. В. Русский язык как иностранный : учебное пособие / В. В. Беспаленко. – К. : КНУ им. Т. Шевченко, 2010. – Ч. 2 – 334 с.
4. Гаспаров Б. М. Язык, память, образ. Лингвистика языкового существования [Электронный ресурс] / Б. М. Гаспаров. – М. : Новое литературное обозрение, 1996. – 352 с. – Режим доступа : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Linguist/Gasp/index.php
5. Дворянчикова С. С. Поетика оніма в контексті комічних жанрів та сміхової культури : автореф. дис. на

здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / С. С. Дворянчикова. – Донецьк : Юго-Восток, 2014. – 20 с.

6. Дубініна О. С. Використання гумору як засобу регуляції міжособистісних відносин / О. С. Дубініна // Сучасний виховний процес : сутність та інноваційний потенціал : матеріали науково-практичної конференції Інституту НАПН України за 2013 р. – Івано-Франківськ : НАІР, 2014. – Вип. 4. – С. 169–172.

7. Зайченко Н. Ф. Практичний курс української мови для іноземців : усне мовлення / Н. Ф. Зайченко, С. А. Воробйова. – К. : Знання України, 2011. – 324 с.

8. Овсиенко Ю. Г. Русский язык для начинающих : учебник (для говорящих на английском языке) / Ю. Г. Овсиенко. – М. : Рус. яз. Курсы, 2008. – 472 с.

9. Русский язык : учебник для иностранных студентов подготовительных факультетов / Э. В. Витковская, Р. Д. Писарева, Р. Н. Серeda. – Х. : Гимназия, 2010. – 320 с.

10. Седов К. Ф. Основы психолінгвістики в анекдотах / К. Ф. Седов. – М. : Лабиринт. – 1998. – 64 с.

11. Смирнова О. П. Трансформированный текст как способ создания второй виртуальной реальности: на материале политкорректных сказок, притч, рассказов Ветхого Завета : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 [Электронный ресурс] / Смирнова О. П. – СПб : Рос. гос. пед. ун-т им. А. И. Герцена, 2007. – 212 с. – Режим доступа : <http://www.dissercat.com/content/transformirovannyi-tekst-kak-sposob-sozdaniya-vtoroivirtualnoi-realnosti-na-materiale-polit>

12. Сорокин Ю. А. Сознание и модусы его существования (китайская лингвокультурная общность в 1966-1976 гг.). Ретроспективные размышления [Электронный ресурс] / Ю. А. Сорокин. – М. : Институт языкознания Российской академии наук. – Режим доступа : http://tverlingua.by.ru/archive/001/01_1-004.htm

13. Тарасенко Т. В. Лингвистические аспекты анекдота / Т. В. Тарасенко. // Ежегодник регионально-го лингвистического центра. – Красноярск, 2003. – Вып. 2. – С. 114–123.

14. Швець Г. Д. Мовленнєвий жанр жарту в лінгводидактичному аспекті / Г. Д. Швець // Викладання

мов у вищих навчальних закладах. Міжпредметні зв'язки. – Харків, 2016. – Вип. 28. – С. 144–153.

15. Asian Laughing Culture. A Look into Why Girls Cover Their Mouth. – [Electronic Resource]. – Retrieved from : <http://www.sutiben.com/note/have-youseen-asian-girls-cover-their-mouths-while-laughing.html>

16. Mihalcea R., Pulman S. Characterizing Humour : An Exploration of Features in Humorous Texts [Electronic Resource] / R. Mihalcea, S. Pulman. – Retrieved from : <http://www.cse.unt.edu/~rada/papers/mihalcea.cicling07.pdf>.

17. Seidler H. Die Dichtung. Wesen-Form-Dasein / H. Seidler. – Stuttg., 1959. – 324 p.

18. Suzuki Satoko. Self-Mockery in Japanese [Electronic Resource] / Satoko Suzuki // Linguistics : An Interdisciplinary Journal of the Language Sciences. – 2002. – P. 163–189. – Retrieved from : [http://www.thefreelibrary.com/Selfmockery+in+Japanese+\(1\).-a085280871](http://www.thefreelibrary.com/Selfmockery+in+Japanese+(1).-a085280871)

19. Thomas A. Interkulturelles Lernen im Schüleraustausch / A. Thomas. – Saar-brücken Fort Lauderdale : Verlag Breitenbach, 1988. – 189 p.

REFERENCES

1. Abdrazakova, E. N. (2007). Sopotavitelnyi kognitivnyi analiz i Lingvokulturologicheskii analiz russkikh, bolgarskikh i angliiskikh anekdotov [Comparative cognitive and linguocultural analysis of Russian, Bulgarian and English anecdotes]. *Candidate's thesis*. Tiumen: TGU [in Russian].

2. Akimova, O. S. (2016). Formirovanie lingvostranovedcheskoi kompetentsii starshikh shkolnikov [The formation of linguo-cultural competence of senior pupils]. *Molodoi uchenyi – Young Researcher*, 8, 896–898. Kazan [in Russian].

3. Bepalenko, V. V. (2010). *Russkii iazyk kak inostrannyi. Uchebnoe posobie [Russian as a foreign language. Textbook]*. (part 2). Kiev: KNU im. T. Shevchenko [in Russian].

4. Gasparov, B. M. (1996). *Iazyk, pamiat, obraz. Lingvistika iazykovogo sushchestvovaniia [Language, memory, image. Linguistics of language existence]*. Moskva: Novoe literaturnoe obozrenie. Retrieved from http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Linguist/Gasp/ind.ex.php [in Russian].

5. Dvorianchykova, S. Ye. (2014). Poetyka onima v konteksti komichnykh zhanriv ta smikhovoi kultury [Onym's poetics in the context of comic genres and laughing culture]. *Candidate's thesis*. Donetsk: Yuhovostok [in Ukrainian].

6. Dubinina, O. S. (2014). Vykorystannia humoru yak zasobu rehuliatcii mizhosobystisnykh vidnosyn [The use of humor as a tool of regulating interpersonal relations]. *Suchasnyi vykhovnyi protsess: sutnist ta innovatsiyni potencial – Modern educational process: Essence and innovation potential. Proceedings of the '13 Scientific and Practical Conference of Institute of NAPN of Ukraine*, 4, 169–172. Ivano-Frankivsk: NAIR [in Ukrainian].

7. Zaichenko, N. F. & Vorobiova, S. A. (2011). *Praktychnyi kurs ukrainskoi movy dlia inozemtsiv. Usne movlennia [Practical course of Ukrainian language for foreigners. Speaking]*. Kyiv: Znannia Ukrainy [in Ukrainian].

8. Ovsienko, Iu. G. (2008). *Russkii yazyk dlya nachinayushchikh. Uchebnik (dlya govoryashchikh na angliiskom yazyke) [Russian language for beginners. Textbook (for English speakers)]*. Moscow: Russkie yazykovye kursy [in Russian].

9. Vitkovskaia, E. V., Pisareva, R. D. & Sereda, R. N. (2010). *Russkii yazyk. Uchebnik dlya inostrannykh studentov podgotovitelnykh fakul'tetov [Russian language. Textbook for foreign students of preparatory faculties]*. Kharkov: Gimnaziia [in Russian].

10. Sedov, K. F. (1998). *Osnovy psikholingvistiki v anekdotakh [Fundamentals of psycholinguistics in anecdotes]*. Moskva: Labirint [in Russian].

11. Smirnova, O. P. (2007). Transformirovannyi tekst kak sposob sozdaniya vtoroy virtualnoy realnosti: na materiale politkorrektnykh skazok, pritch, rasskazov Vekhogo Zaveta [Transformed text as a way to create a second virtual reality: politically correct fairy tales, parables, stories of the Old Testament]. *Candidate's thesis*. Saint-Petersburg: RGPU im. A. I. Gertsena. Retrieved from : <http://www.dissercat.com/content/transformirovannyi-tekst-kak-sposob-sozdaniya-vtoroivirtualnoi-realnosti-na-materiale-polit> [in Russian].

12. Sorokin, Yu. A. *Soznanie i modusy ego sushchestvovaniia (kitaiskaia lingvokulturaia obshchnost v 1966-1976). Retrospektivnye razmyshleniia [Consciousness and modes of its existence (Chinese linguistic and cultural community in 1966-1976). Retrospective reflections]*. (n. d.). Moscow: Institut iazykoznaniiia Rossiiskoi akademii nauk. Retrieved from : http://tverlingua.by.ru/archive/001/01_1-004.htm [in Russian].

13. Tarasenko, T. V. (2003). Lingvisticheskie aspekty anekdota [Linguistic aspects of anecdote]. *Ezhegodnik regionalnogo lingvisticheskogo tsentra – Yearbook of Regional Linguistic Centre, issue 2*, 114–123. Krasnoiar'sk [in Russian].

14. Shvets, H. D. (2016). Movlennievyyi zhanr zhartu v lnhvodydaktychnomu aspekti [*Speech genre of a joke in the linguodidactic aspect*]. *Vykladannia mov u vyshhykh navchalnykh zakladakh. Mizhpredmetni zviazky – The teaching of language in higher educational institutions. Interdisciplinary connections, issue 28*, 144-153. Kharkiv [in Ukrainian].
15. *Asian Laughing Culture. A look into why girls cover their mouth.* (n. d.). Retrieved from <http://www.sutiben.com/note/have-youseen-asian-girls-cover-their-mouths-while-laughing.html>
16. Mihalcea, R. & Pulman, S. *Characterizing Humour. An Exploration of Features in Humorous Texts.* (n. d.). Retrieved from <http://www.cse.unt.edu/~rada/papers/mihalcea.cicling07.pdf>.
17. Seidler, H. (1959). *Die Dichtung. Wesen-Form-Dasein.* Stuttgart.
18. Suzuki, Satoko. (2002). Self-mockery in Japanese. *Linguistics. An interdisciplinary journal of the language sciences.* (pp. 163–189). Retrieved from: [http://www.thefreelibrary.com/Selfmockery+in+Japanese+\(1\).-a085280871](http://www.thefreelibrary.com/Selfmockery+in+Japanese+(1).-a085280871)
19. Thomas, A. (1988). *Interkulturelles Lernen im Schulaustausch. Saar-brucken Fort Lauderdale.* Verlag Breitenbach.

Svitlana Dvorianchykova,

*PhD (Candidate of Philological Sciences), associate professor,
Department of Foreign Languages,
Kyiv National University of Technologies and Design,
2, Nemirovich-Danchenko Str., Kyiv, Ukraine,*

Elmira Salahatdinova,

*PhD (Candidate of Philological Sciences), senior lecturer,
Preparatory Department for International Students,
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
36, Vasylkivska str., Kyiv, Ukraine*

THE POTENTIAL OF HUMOROUS TEXTS FOR THE FORMATION OF SOCIOCULTURAL COMPETENCE OF FOREIGN STUDENTS STUDYING AT NON-LINGUISTIC UNIVERSITIES

Foreign languages acquisition with the help of which it becomes possible for foreign students to study and to make their stay in the host country comfortable involves the formation and development of not only linguistic, speech and occupational components of communicative competence in general, but also the sociocultural one, which contains a synthesis of skills and abilities necessary for using cross-cultural, linguistic and cultural, as well as sociolinguistic knowledge. The research relevance is determined by linguodidactic potential of humorous texts for a comprehensive development of foreign students' competences and by the insufficient number of professional research works devoted to this issue. The paper aims to present theoretical and methodological foundations of using humorous texts for the acquisition of sociocultural knowledge and skills by foreign students of non-linguistic universities, which contribute to their efficient development and academic achievements; to check the effectiveness of implementing such resources into the educational process at the lessons of the Russian and Ukrainian languages. The following research methods were used: the scientific literature review in the fields of philosophy, aesthetics, linguistics, cultural studies, methodology in language teaching in order to define the essence of "the comic" as a multi-aspect phenomenon; analysis and description of linguistic factors and semantic models with the help of which the humorous effect is achieved; the overview of textbooks of Ukrainian and Russian as foreign languages that contain humorous text material with socio-cultural component; conducting surveys of students with subsequent quantitative and qualitative data analysis, analysis of written and oral responses; the monitoring of students' academic performance. Foreign students demonstrate the ability to understand the basic structure and potential of the comic, which is achieved by means of the language they are learning (Ukrainian or Russian). The following linguistic techniques are usually used in educational texts offered for studying Ukrainian and Russian as foreign languages: unexpected phrases that violate the principle of compatibility of lexical meanings, homonyms, occasionalisms, conversational or colloquial words and expressions, technical terms, modern or historical anthroponyms and toponyms. The semantic space of such texts helps to develop communicative, social and cultural competences that in their turn enhance the overall academic success of foreign citizens who receive higher non-linguistic education at Ukrainian universities. It has been proved that these methods improve foreign students' communication skills and their academic performance in general, as well as increase their motivation to study and learn more about the country whose language they are studying.

Keywords: foreign language communicative competence, comic category, international communication, cognitive activity, Russian as a foreign language, sociocultural adaptation, sociocultural competence, foreign students, Ukrainian as a foreign language.

Submitted on April, 28, 2017

Doctor of Pedagogy, prof. O. Isaieva